

УДК 37.014(438)

Сисоєва С.О., Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих

Сисоєва Світлана Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України. Коло наукових інтересів: проблеми творчості та технології у неперервній професійній освіті.

РЕАЛІЗАЦІЯ СТАНДАРТІВ ПРОФЕСІЙНИХ КВАЛІФІКАЦІЙ: ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

У статті розглядається досвід Республіки Польщі як члена Європейського освітнього простору щодо опрацювання Польських Стандартів Професійних Кваліфікацій (PSKZ) та окреслення ефективних напрямів їх впровадження; окреслено умови, за яких уможливується розвиток професійної освіти в Республіці Польщі в контексті підвищення якості підготовки і виконання міжнародних вимог (перш за все вимог Європейського Союзу); зроблено важливий для України висновок про необхідність розробки спільної концепції професійного навчання та модульної професійної підготовки, яка б відображала також і вимоги компетентнісного підходу в професійній освіті.

The article deals with the experience of Poland as a member of European educational area in the sphere of elaborating the Standards of Professional Qualifications and defining effective tendencies of their introduction. The conditions defining the success of developing professional training in Poland in the context of improving its quality and fulfilling international demands for it (first of all, the European Union demands) are emphasized. The important for Ukraine conclusion concerning the necessity of elaborating the universal concept of professional education and modular professional training reflecting the demands for competent approach in professional education has been mad.

Модернізація національної системи освіти в Україні відбувається сьогодні в контексті розвитку нашої держави як європейської. Особливо значні трансформації мають відбутися у професійній освіті, оскільки процеси глобалізації, інтеграції інформатизації суспільства викликають глибокі цивілізаційні зміни, які не можуть не позначитися на вимогах до професійної підготовки фахівців. У цьому контексті значний інтерес представляє досвід Республіки Польщі як члена Європейського освітнього простору (де-фактум) і найближчого територіального сусіда України, з яким наша країна має багато спільного і в історичному аспекті.

Прагнення Польщі до інтеграції з Європейським Союзом та розвиток ринкової економіки у нових соціально-економічних умовах вимагають внесення значних змін у кваліфікації працівників. Саме тому в Польщі проводиться значна робота, *по-перше*, щодо

опрацювання Польських Стандартів Професійних Кваліфікацій (PSKZ) та, *по-друге*, окреслення ефективних напрямів їх впровадження. Розглянемо ці дві проблеми.

1. Проблема перша: опрацювання Польських Стандартів Професійних Кваліфікацій (PSKZ).

Ключовим завданням у розробці і впровадженні стандартів професійних кваліфікацій у Польщі науковці вважають визначення структури стандарту та детальний опис тих елементів, з яких він має складатися. Докладно розглядаються також базові поняття процесу стандартизації, такі як: професія, кваліфікація, вміння, знання, психологічні риси, стандарт професійної кваліфікації [2, с. 68]. Для вищезазначених понять дефініційним є поняття “професія”, яке може бути охарактеризовано як сукупність завдань, виокремлених в умовах суспільного поділу праці, які вимагають від працівника відповідної кваліфікації (знання, уміння та сукупність психологічних рис). На

основі аналізу вищенаведених понять *стандарт професійних кваліфікацій* розглядається як норма вимог для певного рівня та характеру кваліфікації, що описує сукупність умінь, знань та психологічних рис особистості, необхідних для виконання завдань, які вимагає дана професія [2, с. 70]. Вважається, що структура стандарту складається з трьох основних компонентів

(уміння ($Y_1 - Y_n$), знання ($Z_{n1} - Z_{nn}$) та психологічні риси особистості ($\Pi_1 - \Pi_n$), сукупність яких дозволяє людині виконувати завдання, окреслені конкретною професією. Саме тому – відповідно до стандарту – виконання професійних завдань ($Z_1 - Z_n$) потребує упорядкування відповідних їм кваліфікацій ($K_1 - K_n$), виділених у контексті їх видів. Тому

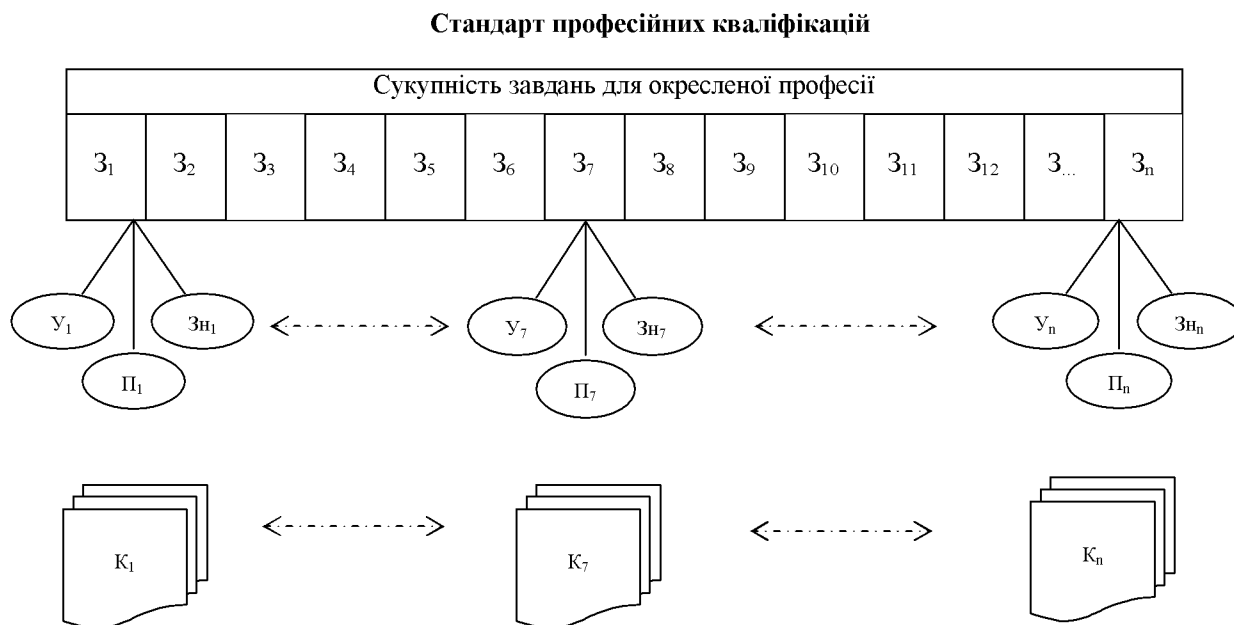

Рис. 1. Структура стандарту професійних кваліфікацій (опрацьована С.М. Квятковським та З. Серковською)

У практиці професійні кваліфікації можуть існувати на п'яти рівнях. Їх можна охарактеризувати, використовуючи британський досвід, відповідно до стандартів професійних компетенцій NVQ (National Vocational Qualification) та рівнів кваліфікацій, які прийняті в інших країнах Європейського Союзу з метою можливості їх порівняння.

Перший рівень складають кваліфікації, необхідні для виконання простих, рутинних завдань, які реалізуються для використання їх як основи для виконання подальшої більш спеціальної діяльності.

Другий рівень складають кваліфікації, необхідні для виконання завдань у ситуаціях типових. Деякі завдання можуть бути найбільш складними і вимагати самостійних дій та індивідуальної відповідальності. Також такі завдання можуть вимагати умінь працювати в колективі.

Третій рівень складають кваліфікації, необхідні для виконання складних завдань як у типових ситуаціях, так і проблемних. Такі завдання характеризуються різноманітністю виконуваних дій і потребують самостійності та відповідальності. Також такі завдання можуть вимагати умінь керівництва працею інших осіб.

Четвертий рівень складають кваліфікації, необхідні для виконання багатьох різноманітних складних завдань, які можна охарактеризувати як технічні, організаційні та спеціальні для даної сфери професійної діяльності. Такі завдання вимагають як високої особистої відповідальності та самостійності, так і умінь керувати колективом працівників.

П'ятий рівень складають кваліфікації, необхідні для виконання складних завдань, часто в ситуаціях проблемних, які вимагають прийняття рішення, що має стратегічне значення для організації. Такі завдання пов'язані з повною відповідальністю за працю і розвиток інших осіб, а також вимагають умінь діагностування, аналізування, прогнозування. Планування та впровадження нових ідей в економічну практику.

Виокремлення окремих рівнів кваліфікації одночасно вказує на рівень компетентності працівника. При цьому *компетентність* розуміється як здатність використання кваліфікації, яку має особа, до успішного виконання професійних завдань [2, с. 72]. Тут слід відзначити, що при здійсненні прямого перекладу треба було б взяти замість терміну "компетентність" термін "компетенція", що на наш погляд, не вірно б відображало сутність

поданого автором означення. Це вказує на те, що на сьогоднішній день не тільки у нас, в Україні, але й в країнах ЄС існує нечіткість у визначенні таких важливих понять професійної педагогіки, як-то: компетентність, компетенція, кваліфікація.

У системі професійних кваліфікацій Т. Новацький виділяє шість видів, а саме:

1. *Понадпрофесійні кваліфікації*, які виражають основні вимоги, необхідні в кожній праці, як професійній, так і позапрофесійних видах діяльності (суспільних або домових), і які виражаються в позитивних настановах, відповідному фізичному стані, а також сформованості основних умінь щодо практичної і розумової діяльності; такі кваліфікації не спрямовані на жодну конкретну професію і не забезпечують можливість її виконання.

2. *Загальнопрофесійні кваліфікації* – характеристичні для певної професійної сфери, яка включає звичайні групи професій.

3. *Кваліфікації, які є основними для даної професії*, – необхідні для конкретної професії, які включають головні уміння, необхідні до ефективного виконання професійних завдань.

4. *Спеціальні кваліфікації* – виражають додаткові специфічні для даної професії уміння, котрі ототожнюються із професійними спеціалізаціями чи спеціальними керунками праці.

Такі кваліфікації Т. Новацького можна розглядати у взаємозв'язку з їх рівнями в контексті виділених раніше елементів стандарту: знання, уміння, психологічні риси [2]. Понадпрофесійні кваліфікації, як спільні для різних груп професій, можуть розглядатися як автономний елемент стандарту, а тому бути описані в довільний (відмінний від інших кваліфікацій) спосіб.

При розробці стандартів професійних кваліфікацій у Республіці Польщі в контексті процесів євроінтеграції виходили з того, що *Польські Стандарти Професійних Кваліфікацій (PSKZ)* повинні забезпечити:

- можливість порівняння професійних кваліфікацій, отриманих у Польщі та країнах Євросоюзу;
- визнання польських свідоцтв та дипломів (сертифікатів) за кордоном;
- розповсюдження і впровадження в Польщі норм якості ISO 9000.

Метою створення системи PSKZ, адаптованої до стандартів Євросоюзу, є [1]:

- визначити критерії та на їх основі розробити класифікації загальної системи стандартів професійних кваліфікацій відповідно до 5 рівнів професійних компетенцій Євросоюзу і груп спеціальностей Міжнародної Стандартизованої Класифікації Професій ISCO-88;
- узгодити стандарти професійних кваліфікацій з потребами працевластців і

окремих осіб при одночасному забезпеченні їх гнучкості щодо реагування на можливі зміни в економіці.

PSKZ повинні відображати систему ustalених норм, які окреслюють вимоги до знань та професійних умінь, які прописані у відповідних дипломах та свідоцтвах, а також процедури реалізації процесу навчання та контролю за його результатами.

Норми і процедури мають окреслюватися на основі вимог, які впливають із:

- технологій продукції, а також способів реалізації послуг;
- суспільно-культурних норм;
- системи професійної освіти;
- європейських стандартів: професійних компетенцій (5 рівнів), професійної класифікації ISCO-88, норм якості серії ISO 9000 [1].

Сьогодні у Польщі вважають, що PSKZ має включати чотири основні системи:

- Система Програмних Стандартів (SSP);
- Система Контрольних Стандартів (SSK);
- Система Номінаційних Стандартів (SSN);
- Система Стандартів Забезпечення (SSZ).

Охарактеризуємо ці системи.

1. Система Програмних Стандартів (SSP) відображає класифіковану сукупність програм навчання:

- державних – класифікація, яка відповідає професіям, що існують у господарстві, затверджені до них вимоги, виконання яких контролюється на рівні уряду країни;
- галузевих – вимоги до підготовки спеціалістів з окремих напрямів, затверджені відомствами, до яких відносяться навчальні заклади;
- регіональних – перелік професій відповідно до специфіки регіону, встановлені контрольні завдання для оцінки професійного рівня, які затверджуються регіональними органами влади.

Слід зауважити, що у країнах Євросоюзу ступінь професійних кваліфікацій окреслюється через кореляцію між об'ємом і ступенем загальної і професійної підготовки.

2. Система Контрольних Стандартів (SSK) відображає сукупність норм, що окреслюють:

- методи, частоту і методичний зміст контрольних для перевірки учнів;
- методи, частота і методичний зміст контролю вчителів, які вчать.

Поступово спостерігається перехід від системи оцінювання учнів у ступенях, які визначаються викладачем, до системи об'єктивних тестів.

3. Система Номінаційних Стандартів (SSN) відображає сукупність відповідностей дипломів, свідоцтв, сертифікатів та ліцензій та окреслює:

- якому зі стандартів професійної кваліфікації відповідає номінаційний документ;
- необхідні умови до отримання особою, яка вчиться, прав на здобуття професійної освіти.

Створення загальноєвропейського ринку праці і наростання мобільності людей, які шукають працю, потребують вирішення питань щодо порівняння дипломів і сертифікатів.

У напрямі розвитку освітніх послуг важливого значення набуває створення:

- єдиної форми опису професії, у тому числі кваліфікації (компетенції) з поділенням на відповідні дидактичні модулі підготовки;
- уніфікованих взірців дипломів (свідощів), які б містили у собі більше інформації, ніж сучасні дипломи;
- реєстру освітніх досягнень та професійного досвіду;
- книг якості для особи, яка організує, проводить професійну підготовку (оскільки до сьогоднішнього дня існують тільки книги якості для товарів, послуг тощо).

Слід зазначити, що договір про співпрацю Республіки Польщі з Євросоюзом з 1991 року зобов'язав Польщу до:

- наближення існуючого і майбутнього законодавства до законодавства, що існує в європейській спільноті;
- співпраці, що спрямована до зменшення різниці у створенні норм і сертифікації, через використання технічних вимог і європейських норм, процедур оцінювання придатності (європейська норма № 45000, що перекладена і прийнята як PN EN 45013 – Загальні критерії, які стосуються особистісних сертифікаційних характеристик особи).

4. Система Стандартів Забезпечення (SSZ) відображає сукупність засад відносно створення і розповсюдження підручників, обладнання майстерень, лабораторій та розповсюдження дидактичних засобів, матеріально-фінансове забезпечення.

Стандартом передбачено створення дидактичного середовища – нормованого вимогами PSKZ, яке передбачає кількість і якість дидактичних засобів, що необхідні для неперервного перебігу навчального процесу.

Такий стандарт передбачає:

- 1) опис потреб щодо дидактичних засобів:
 - а) кількісних, які залежать від:
 - кількості предметів професійної підготовки в конкретних стандартах професій (спеціальностей);
 - кількості дидактичних одиниць, необхідних для професійної підготовки;
 - б) якісних, які залежать від:
 - різноманітності стандартів професій;

– кількості рівнів освіти (підготовки) у кожній професії;

2) закупівлю і розробку дидактичних засобів з окресленими властивостями:

- а) загальнодидактичні засоби;
- б) демонстраційні засоби та засоби для пояснення;
- в) засоби з характеристиками, ідентичними до засобів на виробництві (можуть бути закладені умови про використання технічного парку близьких виробничих установ);

3) накопичування і зберігання резерву дидактичних засобів:

- а) резерви:
 - безопасні (по отриманню замовлення);
 - контрольовані (перед отриманням замовлення);
 - подручні (на складі);
- б) методи управління резервами:
 - протягом спостереження за резервами;
 - при перевірці резервів через однакові проміжки часу;

4) розповсюдження дидактичних засобів:

- а) забезпечення ритмічності функціонування дидактичної одиниці;
- б) час можливого використання засобів – циклічність поповнення.

II. Проблема друга: окреслення ефективних напрямів впровадження Польських Стандартів Професійних Кваліфікацій.

Одним з найголовніших завдань сучасної професійної освіти в Польщі вважають створення умов для досягнення професійних кваліфікацій, які базуються на компетенціях, тобто здібностях і стилі поведінки, окресленими вимогами праці. Виконання тих умов (вимог) залежить від гнучкості сформованих освітніх систем і структур, а також від гнучкості напрямів і програм професійної підготовки, тобто тих факторів, що дозволяють пристосувати професійну підготовку до вимог ринку праці. Значною мірою така гнучкість притаманна блочно-модульній професійній підготовці. Крім того, досягненню професійних кваліфікацій, що базуються на компетенціях, також відповідає професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації, що проводяться на основі поділу змісту навчання на окремі модулі. При цьому виділяються такі засади модульного професійного навчання:

- програма повинна відображати вимоги до рис особистості конкретного виду професійної діяльності;
- послідовне, по етапах, нагромадження знань;
- гнучкість програм та їх пристосування до формування особистісних рис учнів (одиниця програмного модуля формує конкретні компетенції);

- дидактичні матеріали для учнів передбачають використання знань з інформатики;
- вчитель виступає помічником і партнером учнів.

Модульне навчання спрямоване на виконання таких цілей професійної підготовки:

- забезпечення можливості роботи за професією;
- можливість професійної діяльності на високому рівні професіоналізму;
- уможливлення подальшого підвищення кваліфікації;
- підвищення гнучкості відносно нових технологій і структур працевлаштування.

У навчанні, яке ґрунтується на концепції блочно-модульного навчання, під модулем розуміють виокремлену частину з блоку змісту професійної підготовки, що уможливорює отримання необхідної сукупності професійних компетенцій.

Модульна одиниця розглядається як самостійна виділена частина модуля, що містить такий обсяг навчального матеріалу, який дозволяє отримати конкретну професійну компетенцію.

Сукупність блоків загальнопрофесійного, професійного і загальноспеціального, що стосуються конкретної професії, становлять підґрунтя професійного циклу навчання та уможливають створення навчальних програм для підготовки кадрів у професійних школах, у яких проходить підготовка за широкопрофільними професіями [3].

Зміст блоку повинен, з одного боку, включати найновітніші національні та зарубіжні здобутки з даного професійного напрямку, а з іншого – інформацію про технології, які використовуються в регіоні розміщення даного закладу.

Які ж риси педагогічного забезпечення блочно-модульного навчання розглядаються як засадничі нашими польськими колегами?

Перш за все, слід відмітити, що відповідною точкою цих поглядів є таке положення: модульна професійна підготовка має будуватися з урахуванням основних педагогічних засад щодо організації процесу навчання і сучасної дидактичної практики.

Модульні програми конструюють у такий спосіб, аби забезпечити розвиток самостійності та креативності учнів, а також можливість

використання цих програм для індивідуалізованого навчання. Технологія професійного навчання яка будується на модульній основі має враховувати зовнішні чинники впливу:

- вимоги ринку і процесу праці;
- вимоги науково-технічного поступу;
- вимоги дидактичні та необхідність врахування індивідуальних потреб учнів, їх рис, можливостей до навчання.

Саме тому навчання учнів при підготовці їх до здобуття конкретної професії має бути комплексним за методами і формами організації і відображати найефективніше, що сьогодні є у навчанні: програмовому, проблемному, мультимедійному, алгоритмічному, індивідуалізованому, диференційованому, різнобічному, особистісно орієнтованому.

Таким чином, можливість розвитку професійної освіти в Республіці Польщі в контексті підвищення якості підготовки і виконання міжнародних вимог (перш за все вимог Європейського Союзу) залежить від таких засадничих умов:

1. Завершення розробки тих прогалин у класифікації професій і спеціальностей (відповідно до ISCO-88), які стосуються упорядкування професій та спеціальностей, що відповідають професійним компетенціям за шкалою від 1 до 5.

2. Створення міжвідомчої установи для координації та інтеграції діяльності і компетенцій на рівні центральної адміністрації держави (шкільна система до цього часу була відокремлена від позашкільної системи).

3. Досвід країн Євросоюзу підтверджує доцільність створення в Польщі організації (у минулому Центральна Рада Професійної Підготовки), яка б займалася аналізом змін у професійних профілях, розробкою вимог до екзаменів, проведенням екзаменів (установа із структурою галузевою, яка враховує і структуру окремої галузі).

4. Необхідно стимулювати більш міцні зв'язки професійних навчальних закладів із працедавцями.

5. Ініціювання створення системи SPSKZ як максимально подібної до тих стандартів, які створені у країнах ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Butkiewicz M. Model polskich standardow kwalifikacji zawodowych. – Warszawa-Radom, 1995. – 167 s.
2. Kwiatkowski Stefan M. Kształcenie zawodowe – wyzwania, priorytety, standardy. – Warszawa: IBE, 2006. – 88 s.
3. Serkowska-Maka Jadwiga Edukacja zawodowa kluczem do jednoczacej sie Europy. – Torun: Wyd. Adam Marszalek, 2004. – 277 s.